

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bucholtz, Mary, & Hall, Kira. 2004. Theorizing identity in language and sexuality research. *Language and Society*, Vol 33(4), 469–515.
2. Bucholtz, Mary, & Hall, Kira. 2005. Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(2005), 585–614.
3. Bucholtz, M., & Hall, Kira. 2016. Embodied sociolinguistics. In N. Coupland (Ed.), *Sociolinguistics: Theoretical Debates* (pp. 173–198). Cambridge : Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781107449787.009
4. Butler, Judith. 1990. *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York : Routledge.
5. Butler, Judith. 2009. Performativity, precarity and sexual politics. *AIBR Revista De Antropologia Iberoamericana*, 4(3), 321–336. Retrieved from <http://www.aibr.org/antropologia/netesp>.
6. Kiesling, Scott. 2019. *Language, Gender, and Sexuality: An Introduction*. Philadelphia : Routledge.
7. Leap, William L. 2013. Commentary II: Queering language and normativity. In: *Discourse and Society*. Volume: 24 (5), pp. 643–648.
8. Motschenbacher, Heiko and Martin Stegu. 2013. Introduction: Queer linguistic approaches to discourse. In: *Discourse and Society*. 24(5). pp. 519–535.
9. Piller, Ingrid. 2016. *Linguistic Diversity and Social Justice: An Introduction to Applied Sociolinguistics*. Oxford: Oxford Scholarship Online.
10. Rich, A. 1980. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. *Signs*, 5(4), 631–660. Retrieved July 8, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/3173834>
11. Zottola, Angela. 2018. Transgender identity labels in the British press. In: *Journal of Language and Sexuality*. 7(2), pp. 237–262.

УДК 821.111-31:811.161.2'255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-1.40>

**ПРАГМАРЕЛЕВАНТНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ
ПЕРСОНАЖА В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОТТЕРІАНИ
ДЖ. К. РОЛІНГ**

**PRAGMARELEVANT MEANS OF THE CHARACTER'S INNER STATE
REPRESENTATION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF POTTERIANA
BY J. K. ROWLING**

Шрамко Р.Г.,

orcid.org/0000-0002-9258-9128

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У статті здійснено спробу уточнити особливості застосування прагмарелевантних засобів репрезентації внутрішнього (фізичного, фізіологічного, психоемоційного й інтелектуального) стану/ставлення персонажа на базі українськомовного перекладу серії книг про Гаррі Поттера. Під час дослідження виявлено та охарактеризовано специфіку формування подвійного суб'єкт-суб'єктного зв'язку в тексті. Окреслено, що двобічний зв'язок «персонаж – читач» виникає за умови, коли персонаж охоплений певним станом/формує ставлення до подій та фактів, інших героїв, тоді як читач є реципієнтом, що на базі емпатії співчуває та співпереживає такому персонажеві. Типовими морфологічними експлікаторами предикатів цього різновиду є вербативи, ад'єктиви, вербоїди й адвербативи. З'ясовано, що вони експонують семантику «страх», «сором», «гнів», «заздрість», «образа», «нудьга», «тривога», «сум»/«радість» (психоемоційний стан/ставлення); «голод», «слабкість» (фізичний, фізіологічний стан/ставлення); «подив», «інтерес» (інтелектуальний стан/ставлення).

Висвітлено, що двобічний суб'єкт-суб'єктний зв'язок «автор – читач» виникає та функціонує разом зі зв'язком «персонаж – читач» та цілком залежить від емотивної інтенції автора. За його допомогою письменник виформовує ставлення читача до літературного героя, апелює до неповторного життєвого досвіду окремого реципієнта, розвиваючи морально-етичну сферу останнього. Емотивне спілкування комунікантів водночас на двох рівнях забезпечує трансформування тексту в текст-діалог, повноцінне декодування якого залежить як від лінгвальних, так і екстралінгвальних чинників. Застосувавши запропонований Ф. Бацевичем принцип ранжування комунікативного смислу в тексті на апіорний та апостеріорний, виокремлено й описано два типи ситуацій, у межах яких відбувається перебіг внутрішнього стану персонажа.

Ключові слова: внутрішній стан, морфологічні репрезентанти предиката стану/ставлення носія, комунікативний паспорт персонажа, емпатія, текст-діалог, експерієнсив, реципієнт.

The article is the attempt to highlight peculiarities of pragmatically relevant means, which represent the inner (physical, physiological, psycho-emotional, and intellectual) state / attitude of the character (based on the Ukrainian translation of Harry Potter book series). Under the terms of the all-embracing research, the formation specificity of the double subject-subject relation was ascertained and characterised in succession. In fact, the two-way relation "character – reader" occurs in the situation when the character finds himself deeply under some state / makes their attitude to certain events, phenomena or other characters, whilst the reader appears to be the recipient, revealing their sympathy to the hero on the basis of the own empathy. Among the typical morphological explicators of predicates of the type one can find verbs, adjectives, verboids, and adverbs. They present the semantics of "fear", "shame", "anger", "envy", "affront", "ennui", "anxiety", "sadness" / "joy" (psycho-emotional state / attitude); "hunger" and "faint" (physical and physiological state / attitude); "wonder" and "interest" (intellectual state / attitude), etc.

It was logically determined that two-way subject-subject relation "author – reader" arises and functions alongside with the "character – reader" relation within the text, totally depending on the emotional intention of the author. Actually, the writer uses both types of them aiming the attitude formation of the reader to some literary hero as well as appealing to the unique life experience of the each percipient and trying to enrich moral and ethical dimension of the latter. Emotional interconnections of communicants simultaneously on both levels provide the further transformation of the text into the text-dialogue, in-depth decoding of which depends both on lingual and extralingual factors. The implementation of the Florii Batsevych's principle, ranking the communicative sense within the text into a priori and a posteriori subtypes, opened the further perspective of the thorough description of two kinds of situations, embracing the course of the inner state of the character.

Key words: inner state, morphological explicator of the state / attitude predicate, character's communication passport, empathy, text-dialogue, experientive, recipient.

Постановка проблеми. Світ фентезі занурює сучасного читача в паралельний всесвіт. Така матриця, забазована на об'єктивній модальності, репрезентує ірреальне як «казкове реальне» [1, с. 189], змушуючи читача повірити у «справжність» описуваних подій, коли персонажі взаємодіють із фольклорними, міфологічними й суто витвореними творчим генієм письменника істотами під час карколомних подорожей і захопливих пригод, а щасливе розв'язання певної заплутаної ситуації цілком залежатиме від соціокультурної компетенції літературного героя, його орієнтації у звичаях і традиціях, забобонах та пересторогах певного народу. Казковий всесвіт так само виходить за межі якогось одного літературного твору, переростає і трансформується у своєрідний вимір, що ніби співіснує з реальною дійсністю. У ньому діють такі ж моральні закони й принципи комунікації, а герої змушені робити подеколи непростий життєвий вибір, розв'язуючи питання добра і зла, порядності й чесності, відвертості й підлого наклепу. Занурившись у такий світ, читач мимоволі вірить у «справжність» літературного героя, радіє його успіхам та перемогам, огірчується невдачам і втратам, співчуває в багатьох ситуаціях.

Світ фентезі сповнений відчуттів і драматичних пристрастей. Літературні герої тонко і своєрідно переживають усі події в їхньому житті, віддзеркалюючи своєрідне бачення навколишньої реальності. Емоційний діапазон літературного персонажа подеколи слугує мірилом «людськості», коли глибина переживання та проживання певної події стає вказівкою його належності до «світу людей», символізуючи «горнило», у якому очищується душа та відбувається її переродження. Моральний розвиток персонажа відоб-

ражено крізь призму його настрою, психічної діяльності та відчуттів, що вирують усередині під час перебування в тій чи іншій життєвій ситуації. Повноцінне зображення динаміки внутрішнього світу літературного героя неспростовно впотужнює виховний потенціал твору, його моральне навантаження. Саме тому добір і застосування відповідних власне мовних та прагмарелевантних засобів реалізації внутрішнього стану персонажа є одним зі стрижневих компонентів фентезійного твору. Слід водночас уточнити, що вербалізація емоцій у художньому тексті та «реалізація інтенціональності у вираженні емотивного посилю» [2, с. 54] належать до кола найскладніших і водночас найвагоміших питань функційно-комунікативної лінгвістики сьогодення. Саме тому вони нагально потребують ґрунтового вивчення і систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вербальних та невербальних засобів вияву внутрішнього стану носія належить до кола тих наукових питань сучасності, вивченню яких присвячують свої роботи О. Борисов [3], Н. Киселюк [4], Н. Позднякова [5], М. Степанюк [6]. Специфіку реалізації емпатії в текстах сьогодення висвітлює Т. Ковалевська [7]. Прагмарелевантні засоби реалізації авторської інтенції в тексті окреслює Ф. Бацевич [8]. Принципи встановлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в тексті з'ясовує Я. Сазонова [2]. До проблеми механізму формування ізофункційної синтаксичної парадигми з предикатами стану/ставлення експерієнсива звертається М. Степаненко [9]. Поза сферою наукового інтересу все ж лишається питання авторської взаємодії з читачем під час експонування фізичного, фізіологічного, психоемоційного й інтелектуального

стану/ставлення персонажа в художньому тексті. Актуальність пропонованої розвідки зумовлена ще й тим, що поза прискіпливою увагою дослідників перебуває сам механізм кодування-декодування комунікативного смислу, запрограмованого автором. Визначення емотивного навантаження комунікації в тексті вимагає у ХХІ ст. впровадження саме прагматичного підходу з оперттям на функційний потенціал частиномовних реалізаторів статального предиката.

Постановка завдання. Об'єктом роботи став українськомовний переклад книг про Гаррі Поттера, здійснений у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» Івана Малковича («Гаррі Поттер і філософський камінь» та «Гаррі Поттер і таємна кімната»), а її предметом – синтаксичні структури, що репрезентують внутрішній стан персонажа.

Мета дослідження – системно охарактеризувати арсенал мовних і прагмарелевантних засобів вияву внутрішнього стану суб'єкта в українськомовному перекладі тексту про Гаррі Поттера. Виконання окресленої мети вимагає розв'язання таких конкретних завдань:

а) уточнити специфіку частиномовної репрезентації предикатів на позначення внутрішнього стану літературного персонажа в українськомовному тексті книжкової серії про Гаррі Поттера;

б) висвітлити діапазон реалізованої семантики;

в) описати спектр прагмарелевантних засобів для експонування внутрішнього стану носія.

Виклад основного матеріалу. Тексти фентезійного жанру насичені емоціями. Кожен із персонажів розкриває перед вдумливим читачем свій унікальний внутрішній мікросвіт, укажемо, що сам текст твору становить суцільне «живе» емоційне полотно, зіткане, ніби з клаптиків, із внутрішніх станів літературних героїв, їхніх думок та почувань, ставлення й відчуття. Таке полотно повсякчас змінюється, трансформуючись (залежно від стану персонажів), і репрезентує уявному адресату-реципієнту емоційне тло для подій та явищ. Цей факт, з одного боку, ускладнює загальне сприймання літературного твору, адже читач має, крім фактажу, повсякчас орієнтуватися у внутрішньому стані героя, пильнувати за зміною в характері як рушієм усіх його вчинків, а отже, відокремлювати й усвідомлювати емоційний підтекст твору. З іншого боку, це значно полегшує сприймання художнього джерела, оскільки письменник «олюднює» своїх героїв, наділяє їх душевними пориваннями, тобто здатністю аналізувати як власні вчинки, так і дії оточення, давати оцінку отриманій персонажем інформації, просіюючи все почуте й поба-

чене крізь моральні критерії «правда/неправда», «справедливість/беззаконня», «добро/зло» та ін. У межах антропоцентричної парадигми сучасного наукового знання такий підхід забезпечує рівноцінність у кодуванні авторського послугу в тексті та його подальшого декодування реципієнтом, оскільки забазований на інтерпретації за дихотомією «людина – людина».

Варто зазначити, що текстам фентезійного жанру властивий авторський суб'єктивізм в емотивному навантаженні комунікативного каналу «персонаж – читач» у тексті, адже письменник здійснює кодування, спираючись на власну лінгвосоціокультурну компетенцію (світовідчуття і світосприймання, система цінностей і власне бачення внутрішнього стану того чи того персонажа), а з'ясування «усіх можливих прагматичних комунікативних смислів у більш-менш стандартизованих, типових контекстах певної лінгвокультури» [8, с. 42], суголосні з думкою Ф. Бацевича, є вкрай значущими. Не менш важливим є ставлення самого автора до того чи іншого літературного героя в тексті, зреалізоване за участі підтексту чи оформлене за допомогою самих текстових одиниць.

Отже, йдеться про формування подвійного суб'єкт-суб'єктного зв'язку в тексті твору. Це двобічний зв'язок «персонаж – читач», коли літературний герой є суб'єктом-джерелом стану/ставлення, що всеохопно переживає певне відчуття чи почуття, відчуває якусь емоцію, не може вплинути на її силу вияву чи тривалість перебігу або вибудовує своє ставлення до інших персонажів з урахуванням перипетій сюжету. Читач так само є суб'єктом-реципієнтом цього стану/ставлення, оскільки на основі емпатії ототожнює себе чи ставить на місце такого героя, співпереживає його пригодам, зіставляє прочитане й осмислене з попередньо отриманою з інших джерел інформацією. Уподібнення реципієнта персонажу відбувається й унаслідок екстраполяції читачем стану/ставлення літературного героя на власний життєвий досвід та переживання [1, с. 166–167; 10, с. 142–143]. Унаслідок такого зіставлення реципієнт ніби «оживлює» героя твору, сприймаючи його вже як реального, що має власну душу й почуття та переживання, забезпечуючи таким способом «співпрацю» комунікантів та двобічність виформуваного зв'язку. Слід зауважити, що застосування такого підходу водночас употужнює морально-етичний потенціал художнього твору.

Одним із надважливих конституентів міжсуб'єктної комунікації є саме предикат на позначення внутрішнього стану персонажа.

Окреслюючи відчуття, почуття чи інтелектуальну діяльність літературного героя, він є ніби містком, що актуалізує співчуття та співпереживання читача, потужним засобом репрезентації авторської інтенції у творі. Українськомовний переклад поттеріани [11; 12] якнайвиразніше демонструє комунікативний потенціал предикатів такого зразка щодо породження стабільної емпатії в реципієнта.

Проведений аналіз ілюстративного матеріалу дав можливість обстежити й виокремити 1 000 синтаксичних одиниць з інваріантною семантикою внутрішнього (фізичного, фізіологічного, психоемоційного й інтелектуального) стану та ставлення персонажа. Застосований метод суцільної вибірки дозволяє стверджувати, що провідну роль у тексті відіграють структури з предикатами психоемоційного стану й ставлення літературного героя (750 одиниць, 75%). Такі конструкції висвітлюють негативні та позитивні почуття персонажа, розкривають специфіку його емоційного ставлення до подій та фактів, інших героїв упродовж сюжетної лінії. Загалом, серед речень такого зразка зафіксовано 420 одиниць (56%) на позначення негативного стану та ставлення літературного героя, тоді як його позитивні почуття чи ставлення експонують 330 конструкцій (44%). Отримані показники засвідчують деяку перевагу структур із предикатами негативного стану та ставлення персонажа. На нашу думку, це можна пояснити особливостями розгортання сюжету й авторським задумом для змалювання похмурої та гнітучої атмосфери, що викликає в персонажа тугу, смуток, відчуття провини, коли герої опиняються в несприятливій ситуації, відчувають негативні емоції як наслідок перебування в неприємній обстановці/формують негативне ставлення до інших персонажів тексту чи ситуації загалом. Уживання цих речень можна спостерігати й у тому разі, коли автор підсилює напруження в тексті, змушуючи героїв переживати такі неприємні почуття. Ідеться про предикати таких семантичних підгруп:

– «страх»: *Можливо, спадкоємець Слизерина просто злякався, подумав Гаррі* [12, с. 241]; *Дехто з них був приголомшений, а дехто й геть переляканий* [12, с. 297] / *Не дивно, що Джастін налякався, бо здавалося, ніби ти підбурюєш ту змію* [12, с. 202]; *До Гогвортсу він ніколи не мав друзів, адже всі боялися Дадлі* [12, с. 240]; *Це стародавнє створіння, якого ми, навуки, боїмося понад усе* [12, с. 283–284];

– «заздрість»: *Ти просто заздриш, – утрутився Колін, усе тіло якого було десь таке завтовшки, як шия у Креба* [12, с. 102];

– «гнів»: *Мелфой був розлючений* [12, с. 245]; *Чому ти так думаєш? – роздратувався Вуд* [12, с. 114]; *Ми про нього не говоримо! – розлютився Арагог* [12, с. 284]; *То ти вважаєш мене слабшим від Луціуса Мелфоя? – обурився містер Візлі* [12, с. 62] / *Гедвіга ще й далі сердилася на Гаррі за ту злочасну автомобільну подорож, а Ронова чарівна паличка й досі функціонувала абияк* [12, с. 109]; *Гаррі був такий розлючений, що йшов коридором наосліп, навіть не помічаючи, куди прямує* [12, с. 207];

– «сором»: *Але директор школи, професор Дініт, дуже соромився, що таке могло статися в Гогвортсі, і заборонив мені казати правду* [12, с. 247];

– «тривога»: *Гегріде, все нормально? – занепокоївся Гаррі* [12, с. 265]; *А що нам треба буде робити, пані професорко? – стривожився Рон, намагаючись стримати гикавку* [12, с. 123]; *Деякі учні нарікали на те, що відмінили гру, а інші були явно стурбовані* [12, с. 262] / *Джінні Візлі була дуже стривожена долею Місіс Норіс* [12, с. 152];

– «нудьга»: *Мені нудно, – застогнав Дадлі і відійшов набік* [11, с. 31];

– «образя»: *Староста гуртожитку, староста школи, – мабуть, був найкращим учнем у кожному класі. – Ти так кажеш, ніби це погано, – образилася Герміона* [12, с. 241] / *Він почав їх скрізь шукати, дивуючись, куди вони могли подітися, і трохи навіть ображався на них, бо вони й не поцікавилися, відросли його кістки чи ні* [12, с. 188];

– «насмішка»: *Небезпечно? – засміявся Гаррі* [12, с. 237];

– «сум»: *Але мені чомусь зовсім не весело!* [12, с. 236];

– «ставлення»: *О, вона таки пошкодувала, що насміхалася з моїх окулярів!..* [12, с. 304]; *Мені страшенно шкода, хлоп'ята, але тепер я мушу наслати на вас чари забуття* [12, с. 302]; *Настав Гелловін, і Гаррі вже шкодував, що так необачно пообіцяв прийти на смертенини* [12, с. 137].

Речення з предикатами позитивного психоемоційного стану та ставлення персонажа представлені меншою кількістю зразків, вони окреслюють позитивне сприймання літературним героєм ситуації загалом чи певної події зокрема в межах семантичних підгруп:

– «ставлення»: *Хоч як Гаррі не любив Філча, але тепер навіть трохи його жалив, хоча значно менше, ніж самого себе* [12, с. 147];

– «радість»: *Він так тішився, що його все ж обрано і він не потрапив до Слизерину, що навіть не помічав, як його вітали найбурхливішими*

оплесками [11, с. 125]; *Хай там як, але я радий, що ми тебе забрали*, – сказав Рон [12, с. 34]; *Той тип Драко Мелфой*, – сказав Ерні, обламуючи засохлі гілки, – ви бачили, як він з цього всього радіє? [12, с. 274].

На протигагу структурам із предикатами психоемоційного стану та ставлення речення із семантикою фізичного й фізіологічного стану персонажа виявляють значно нижчий функційний потенціал. Усього в межах вибірки зареєстровано 150 одиниць (15%) таких семантичних підгруп:

– «голод»: *Він тільки зараз відчув, як зголоднів* [11, с. 126];

– «слабкість»: *Гаррі вже нудило, й він мало не зомлів* [11, с. 123].

Функційно інертними є ті речення, що експлікують значення інтелектуального стану чи ставлення персонажа, серед них узагальнено такі семантичні підгрупи:

– «подив»: *Кому б це заманулося робити дверні ключі, що зменшуються? – здивувався Джордж* [12, с. 43] / *Герміона була вражена новою* [12, с. 259]; *Я дивуюся, чому бруднокровці досі не пакують своїх валіз, – і далі патякав Мелфой* [12, с. 273];

– «інтерес»: *До речі, ти звідки? – поцікавився Гаррі* [11, с. 31]; *Але Добі було байдуже, паничу, бо він думав, що Гаррі Поттер у безпеці, Добі ніколи і в гадці не мав, що Гаррі Поттер потрапить до школи іншим шляхом!* [12, с. 182–183]; *Ви ж могли розбитися! Я мало не здуріла від хвилювань, а вам було байдуже!* [12, с. 38]; *Але якщо вам байдуже – причетний до цього Мелфой чи ні, я одразу ж піду до мадам Пінс і віддам книжку!* [12, с. 171].

Подеколи йдеться про поєднання різних емоцій, які переживає літературний герой під час комунікації. «Суміш» емоцій виникає як наслідок взаємовпливу або нашарування кількох подій чи є результатом отриманої зовні інформації: *Твого бладжеря? – обурився Гаррі, знову закипаючи гнівом* [12, с. 183] – герой постфактум дізнається про причину свого поранення; *Що тут поганого? – обурився Гаррі, який уже починав сердитись* [12, с. 202] – персонаж твору не розуміє зміну ставлення до себе тощо.

У межах здійсненої вибірки проаналізовано морфологічні репрезентанти предикатів внутрішнього стану/ставлення персонажа, з-поміж яких зафіксовано

– вербативи (680 одиниць, 68%), наприклад: *Шляк би трафив тих маглів, – обурювався Гегрід* [12, с. 60];

– ад'єктиви/вербоїди (120 одиниць, 12%), наприклад: *Їхні однокласники були раді, що їх*

водили з класу в клас, але Гаррі це дуже драгувало [12, с. 272] / *Усі трифіндорці були такі засмучені і так жаліли братів Візлі, що ніхто й не намагався зупинити Рона з Гаррі, коли вони встали, перетнули кімнату й вийшли через отвір у портреті* [12, с. 300]; *Ти наче якийсь знервований?* [12, с. 208];

– адвербативи (200 одиниць, 20%), наприклад: *Дуже прикро*, – сказав Локарт, уникаючи їхніх очей. *Він висунув шухляду, щоб перекласти з неї все в торбу. – Ніхто так не шкодує, як я...* [12, с. 301].

Установлення двобічного суб'єкт-суб'єктного зв'язку другого типу – «автор – читач» – у тексті поттеріани є невід'ємним від окресленої вище взаємодії «персонаж – читач». Його формування має місце разом із перебігом подій у творі та цілком залежить від емотивної інтенції автора. Описуючи внутрішній стан/ставлення літературних героїв одне до одного й до перипетій сюжету загалом та «змушуючи» читача співпереживати, письменник виформує негативне/позитивне ставлення реципієнта до літературного героя, впливаючи на оцінку читачем стану персонажа в кожній окремій ситуації, коли ставимо собі питання «А що би я відчув(ла) у таких обставинах? Чи є цей стан / ставлення виправданим?» тощо. Завдяки такому підходу текст забезпечує емотивне спілкування комунікантів. Він трансформується у текст-діалог як наслідок співпраці автора й інтерпретатора. На процес комплексного сприймання стану/ставлення персонажа читачем у цьому разі впливають як власне лінгвальні, так і екстралінгвальні чинники, до найбільш значущих із них зараховуємо образно-асоціативну картину світу й спільний досвід психічної діяльності українського народу. Не менш важливим є також досвід міжкультурної комунікації, адже йдеться про відмінність в інтерпретуванні стану/ставлення представниками різних культур. Експлікування внутрішніх відчуттів та почуттів так само відбувається із залученням прагматичних засобів.

Випрацюваний Ф. Бацевичем поділ комунікативних смислів у тексті на апріорний, коли сприймання відповідає актуальним ситуативним умовам, будучи «наявним ... у психічній діяльності кожного індивіда як його світоглядні, психічні, психологічні, ментальні ... константи (установки)», та апостеріорний, що постає під час комунікації [1, с. 24–25; 8, с. 18], дав змогу диференціювати й охарактеризувати в обстежених текстах поттеріани два типи перебігу внутрішнього стану/ставлення персонажа. У ситуації першого типу стан/ставлення літературного героя вербалізовано за допомогою таких засобів, як:

– статальні вербатииви, ад'єктиви/вербоїди, адвербатииви стану/ставлення суб'єкта: *Гаррі Поттер сором'язливий і скромний, – шанобливо вимовив Добі, а його круглі очі аж сяяли* [12, с. 20]; *Гаррі вже нудило від своєї розповіді та її безкі- нечних обговорень* [12, с. 255];

– нестатальні (потенційно статальні) верба- тиви й вербоїди: *ЯК ТИ СМІЄШ ПОГРОЖУВАТИ ДАДЛІ! – ревів* дядько Вернон, гупаючи кулаком по столу [12, с. 8]; *Похолонувши від жаху, Гаррі нестямно замахав рукою...* [11, с. 161]; *Візлі аж заревіли від реготу, а Гаррі вмостився на сидінні, усміхаючись від вуха до вуха* [12, с. 32]; *А от Герміона захоплено слухала Локарта і мало не підскочила, коли він назвав її ім'я* [12, с. 106]; *Ну, але ж вони... не такі вже й небезпечні, правда? – давився сміхом Шеймус* [12, с. 107]; *У Гаррі всередині наче все обірвалося* [12, с. 213]; *Грейнджері трусилися зі страху, а місіс Візлі була сама не своя зі злості* [12, с. 69]; *Не може бути! – розлючено засичав Вуд* [12, с. 114]; *Гаррі полегшало на душі: він анітрохи не відстав він інших учнів* [11, с. 138]; *Гаррі відчув гарячу хвилю гніву* [12, с. 56]; *Я помер би зі страху, якби на мене в телефонній будці напав перевертень, а він був незворушний і – раз!* [12, с. 99].

У ситуації другого типу набутий персона- жем стан/ставлення мислиться як результат суб'єктивно витворених творчою уявою пись- менника зв'язків, актуальних у межах матриці фентезі. За таких умов окремі відчуття, почуття або ж інтелектуальна діяльність героя потребу- ють контекстного обґрунтування, адже чинники, що сприяють появі й перебігу емоцій/стосун- ків, різняться залежно від культурного спадку народу, його національного характеру, морально- етичних норм тощо: *Він був розчарований тим, що Редл завів його не в якийсь прихований пере- хід або таємний тунель, а саме у той підвал, де відбувалися Снейпові уроки зілля й настійок* [12, с. 252] – очікування подальшого загострення подій; *Гаррі ... радів з того, що він, Герміона і брати Візлі були повними господарями трифін- дорської вежі* [12, с. 217] – герой утомився від надмірної уваги з боку оточення; *Гаррі чудово знав, що Дурслі будуть хіба тільки розчаровані тим, що Войовнича Верба не затовкла його на смерть* [12, с. 87] – герой живе в родині, з боку якої не відчуває любові та приязні.

Осібне місце в продукуванні зв'язку «автор – читач» належить індивідуалізованим описам емо- цій, відчуттів чи інтелектуальної діяльності пер- сонажа, що незвично переживає стан/ставлення, відштовхуючись як від ідентифікованого, так і від

неідентифікованого джерела, що його породжує. Їхнє уточнення забазоване на контексті твору й відбувається цілком у межах вигаданого авто- ром світу фентезі. Герой наділений специфічним світосприйманням, ідеться, зокрема, про такий негативний стан/ставлення, як:

– «сум»: *Він [Гаррі] так сумував за Гогвортсом, що цей сум можна було порівняти хіба з постійним болем у шлунку* [12, с. 9];

– «гнів»: *Гаррі вже мав кілька нагод бачити, як вона сердиться, але, мабуть, забув, якими вузь- кими стають її зціплені вуста, або ще ніколи не бачив її аж такою розлюченою* [12, с. 64];

– «страх»: загальна атмосфера в певній ситуа- ції – *Коли не стало Дамблдора, скрізь поширився небувалий страх. Навіть сонце, нагріваючи зам- кові мури, мовби боялося зазирнути у віконні шиби* [12, с. 271]; *Філч – Коли він побачив Місіс Норіс, то відсахнувся й перелякано схопився за обличчя. – Моя киця! Моя киця! Що сталося з Місіс Норіс?! – лементував він* [12, с. 146]; *Рон Візлі – Але Рон не відповідав. Він навіть не ворухився. Його очі прикипіли до чогось, що височіло відразу за Гарріною спиною на висоті трьох метрів від землі. Ронове обличчя заціпе- ніло від жаху* [12, с. 280]; *Іклань уже не скавулів, а лише мовчки шулився на землі. Рон, здається, почувався так само, як і Гаррі – роззявив рота від німого крику і виричав очі* [12, с. 281]; *Гаррі Поттер – Гаррі звівся на ноги, дихаючи швидко й уривчасто, а його серце било по ребрах, немов у бубон* [12, с. 209]; *Гаррі мав таке відчуття, ніби його щойно бухнула в живіт одна з найтовсті- ших гілляк божевільного дерева* [12, с. 83–84]; *...сам Гаррі не зміг би кричати, навіть якби захо- тів – голос його залишився десь на галявині біля машини* [12, с. 281]; *Його серце, здавалося, гупало не в грудях, а десь у горлі* [12, с. 282]; *Гаррі хотів було підвестися, але передумав – злякався, що не втримається на ногах. ...Це звучало, як оплески, хоча, зазвичай, після оплесків Гаррі ніколи не ціпенів від жаху* [12, с. 282].

Значно рідше спостерігаємо контекстуально зумовлені вияви позитивного стану персонажа: *Мірта відразу разюче змінилася. Здавалося, її ще ніколи не запитували про такі приємні речі. – О-о-ох, це було жахливо! – радісно протя- гла вона* [12, с. 303] – оповідь привида про власну смерть; *У-у-у-ух, що ви зараз побачите! – тіши- лася вона. – Це повний кошмар!* [12, с. 233] – реак- ція привида на невдалу трансформацію дівчинки.

Такі індивідуалізовані авторські описи пере- бування літературного героя під впливом того чи іншого стану/ставлення надають глибоку

психологічну характеристику кожному персонажеві, виокремлюючи його життєву лінію в сюжеті. Цей підхід забезпечує виразне порівняння читачем власних особливостей переживання емоцій, настрою, фізичної або фізіологічної реакції, інтелектуальної діяльності в окремій життєвій ситуації з відповідним світовідчуттям улюбленого героя.

Одночасне застосування засобів подвійного суб'єкт-суб'єктного зв'язку «персонаж – читач» та «автор – читач», на наш погляд, конститує комунікативно-психологічний паспорт кожного з літературних героїв поттеріани, забезпечуючи повноту й усеохопність передавання інформації в тексті твору.

Висновки. Вербалізація внутрішнього стану/ ставлення персонажа є одним із найвагоміших складників цілісного сприймання фентезійного твору читачем. Занурившись у не відомий раніше світ, реципієнт формує власне ставлення до героїв за допомогою чіткого суб'єкт-суб'єктного зв'язку

водночас на двох («персонаж – читач» і «автор – читач») рівнях комунікації, трансформуючи текст у текст-діалог. Автор апелює до унікального досвіду реципієнта, його емоцій, настрою, відчуттів та роздумів, змушуючи порівнювати стан, ставлення та стосунки і співпереживати улюбленому персонажеві. Із-поміж синтаксичних конструкцій наголосимо на типовому вживанні речень із семантично поліфункційними вербативами, ад'єктивами, вербоїдами й адвербативами. Найпродуктивнішим типом є структури з дієсловами стану/ставлення персонажа. Друге за активністю місце посідають речення з ад'єктивами та вербоїдами, тоді як конструкціям з адвербативами властива функційна інертність у тексті.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в комплексному аналізі прагмарелевантних засобів усього українськомовного тексту поттеріани та спробі формування комунікативного паспорта таких героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Сазонова Я.Ю. Прагматика суб'єкт-суб'єктних відношень в україномовних та англійськомовних текстах жахів. *Мовознавство*. 2017. № 6. С. 54–63.
3. Борисов О.О. Організація мовних засобів концепту СТРАХ у сучасній англійській мові. *Наука і сучасність. Філологія : збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ : Логос, 2004. Т. 42. С. 127–135.
4. Киселюк Н.П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англійської прози ХХ–ХХІ століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2009. 20 с.
5. Позднякова Н.О. Лінгвостилістичні та композиційні засоби передачі емоційного стану людини в художньому тексті (на матеріалі англійської прози ХІХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. держ. лінгв. ун-т. Київ, 1997. 26 с.
6. Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2016. 20 с.
7. Ковалевська Т.Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / НАН України, Ін-т української мови. Київ, 2002. 36 с.
8. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
9. Шрамко Р.Г., Степаненко М.І. Ізофункційні парадигми в системі предикатів стану в українській мові : монографія / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава : ПП «Астрія», 2017. 284 с.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
11. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь / пер. з англ. В. Морозова ; за ред. І. Малковича та П. Таращука. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2007. 315 с.
12. Ролінг Дж.К. Гаррі Поттер і таємна кімната / пер. з англ. В. Морозова ; за ред. І. Малковича та П. Таращука. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2008. 345 с.